

Zorg voor mensen die bewust afzien van eten en drinken om het levenseinde te bespoedigen

J. Verhagen, februari 2021,
M. Dijkzeul, juli 2021

Bewust stoppen met eten en drinken (STED)

- Keuze die iedereen zelf kan en mag maken
- Mits wilsbekwaam en >60 jaar
- Is te vergelijken met het weigeren van een behandeling waardoor het overlijden volgt
- Geen zelfdoding
- Gebruikmaking van de zelfbeschikking van de patiënt, het recht om zorg te weigeren

Consequenties van STED voor de arts

De arts heeft de morele plicht het gesprek aan te gaan over deze keuze, alternatieven te bespreken

Door de wens uit te spreken wordt iemand die niet ziek is toch een "patiënt"

Redenen voor patiënten om het levenseinde te bespoedigen door te stoppen met eten en drinken

	Chabot 2007 n=97	Van der Heide 2012-II n=101
Somatisch		
Zwakte of vermoeidheid	53%	58%
Pijn	38%	17%
Ademnood/angst om te stikken	10%	9%
Afhankelijkheid		
Afhankelijkheid	38%	33%
Anderen tot last zijn	22%	15%
Invaliditeit (bedlegerig/blind)	23%	31%
Verlies van waardigheid	56%	28%
Demoralisatie		
Geen doel in het leven hebben	43%	38%
Eenzaamheid	11%	26%
Depressief/somber	10%	13%
Beheersing van het sterven		
Voltooid leven	59%	40%
Verlies van regie	25%	26%

Motieven om te stoppen met eten en drinken

Overlijden thuis

De patiënt kan in zijn eigen woonomgeving sterven

Naasten om je heen

De patiënt kan sterven met zijn naasten om zich heen

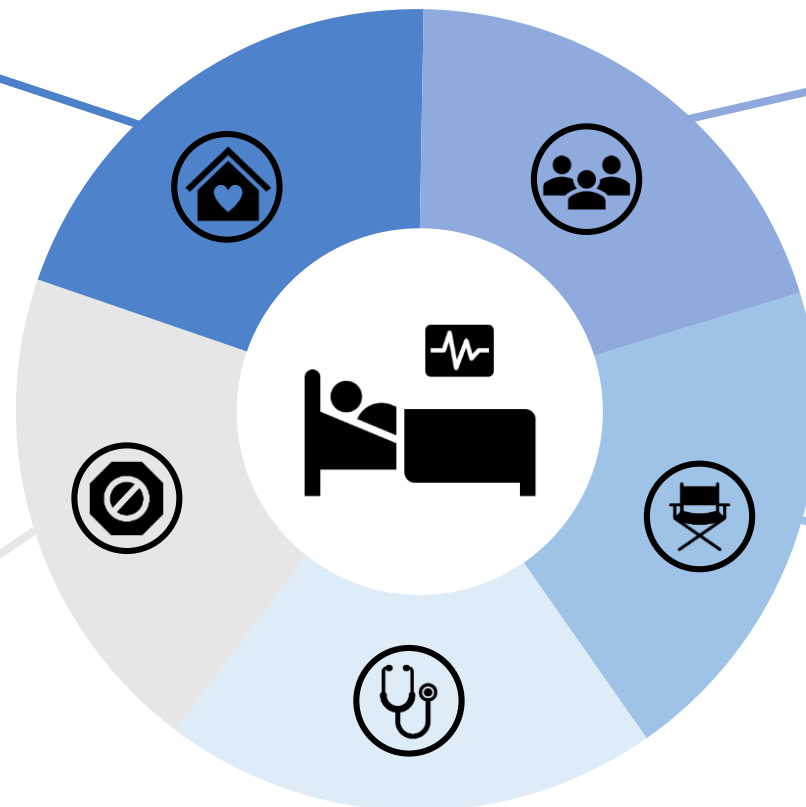
Geweldloos

De patiënt hoeft geen gebruik te maken van bv verhänging of voor de trein springen

Regie in eigen handen

De patiënt kan zelf zijn sterven qua tijd en plaats bepalen

Zonder arts

Vervolg na het uitspreken van de wens tot STED

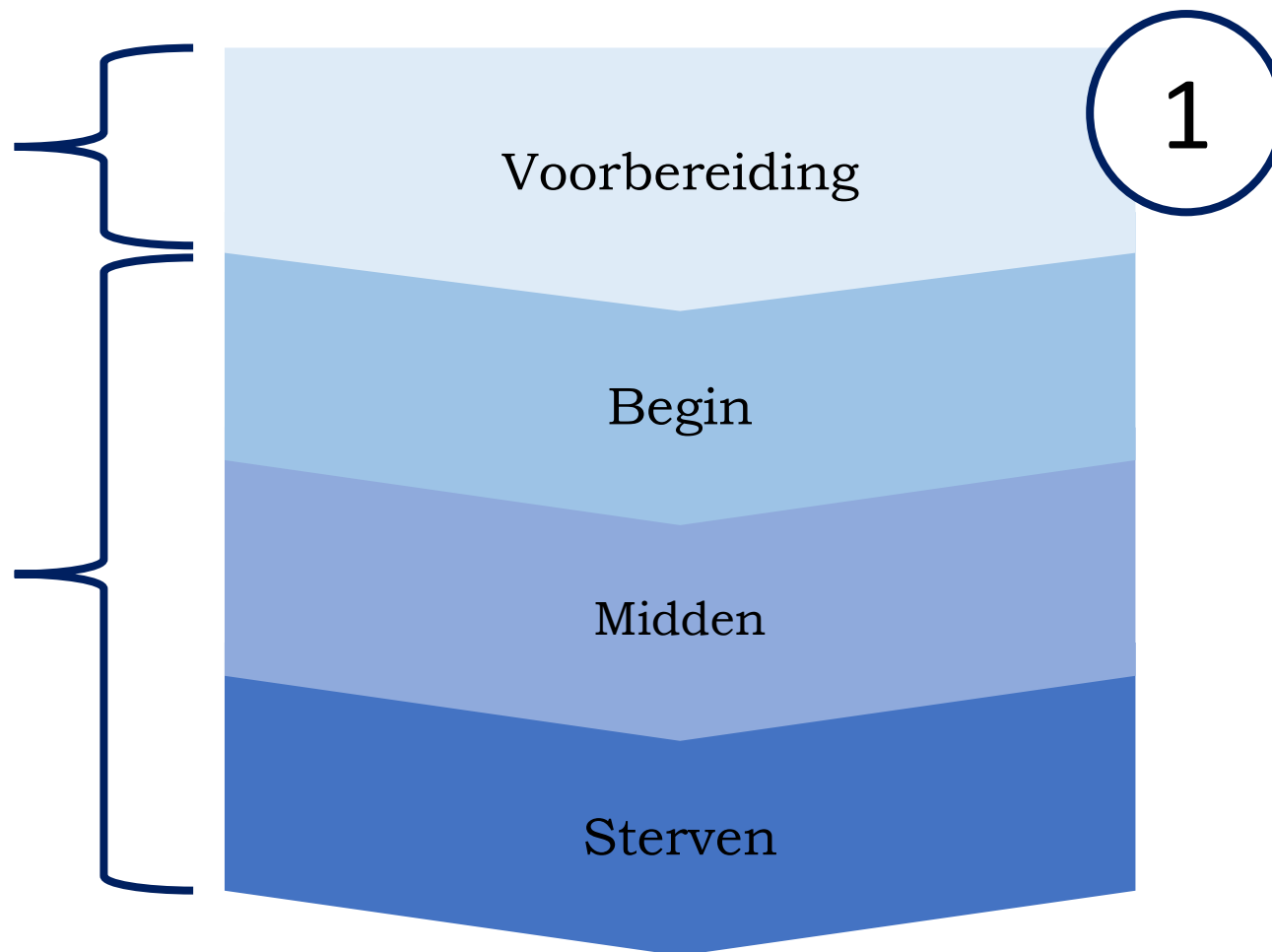

- Het verstrekken van informatie
- Het voorbereiden van de patiënt
- Het begeleiden van de patiënt, continuïteit van zorg

Traject

Vorbereidende fase

Uitvoerende fase

Vorbereidende Fase

-
- Informatie
 - Aanpassing medicatie
 - Organisatie en coördinatie van de zorg
 - Wilsverklaring, wettelijk vertegenwoordiger

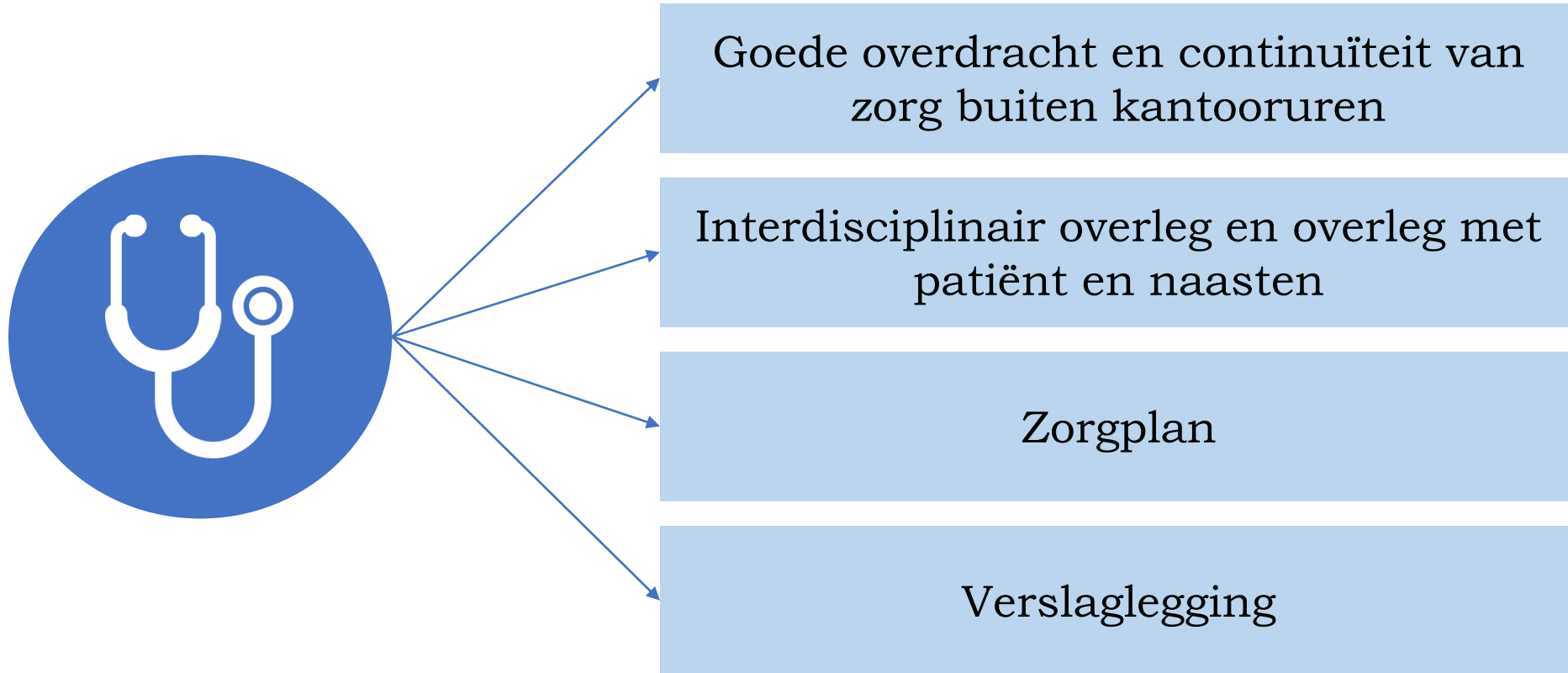
Informatie verstrekking

-
- Snelheid stoppen met eten, snelheid stoppen met drinken
 - Dorstgevoelens goed te behandelen door mond verzorging
 - Informeren over de duur van het traject, hangt samen met gezondheidstoestand bij aanvang
 - Belang van goede mondverzorging, slaapmedicatie, pijnstilling en kalmerende middelen
 - Sufheid met uiteindelijk kans op delier
 - Indien refractair symptoom → inzet van palliatieve sedatie
 - Benodigdheden voor verzorging
 - Belang van naasten en verzorgenden

Aanpassen van de medicatie

- Medicatie waar geen indicatie meer voor bestaat wordt gestaakt
- Medicatie die gericht is op bestaande klachten wordt gehandhaafd
- Corticosteroiden indien mogelijk gestaakt cq uitgeslopen
- Medicatie wordt niet meer oraal gegeven, alternatieve toedieningswegen bekijken
- Medicatie in eigen beheer voorschrijven: slaapmedicatie, pijnstillers en eventueel medicatie tegen dyspnoe, delier of angst

Organisatie en coördinatie van de zorg

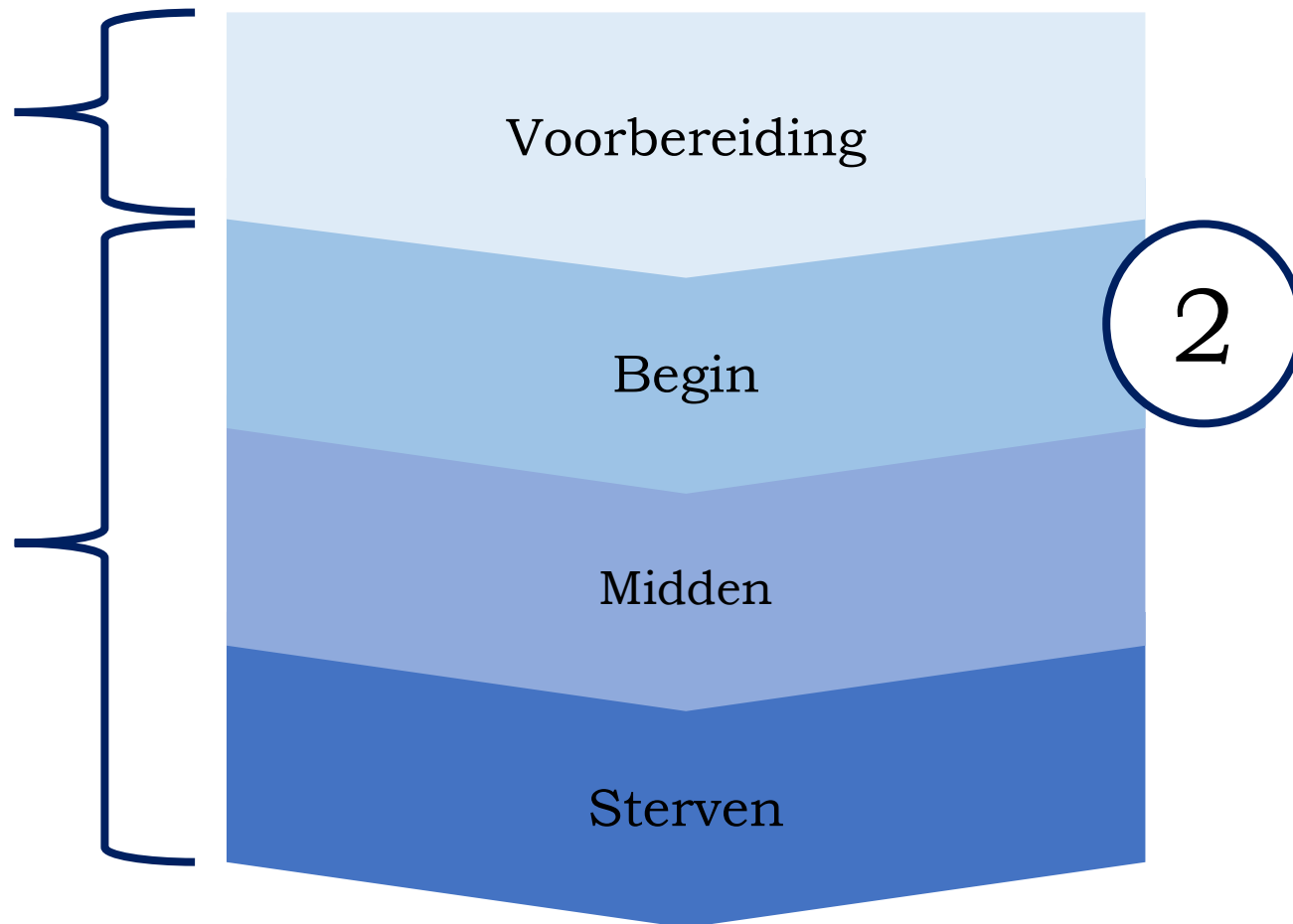

- Bewust afzien van eten en drinken
- Geen opname meer in ziekenhuis
- Geen toestemming voor het aanbieden van eten en drinken
- Afzien levensverlengende handelingen
- Hoe te handelen als hij/zij in delirante toestand vraagt om vocht
- Wie vertegenwoordiger is als patiënt wilsonbekwaam is
- Liefst door patiënt te ondertekenen

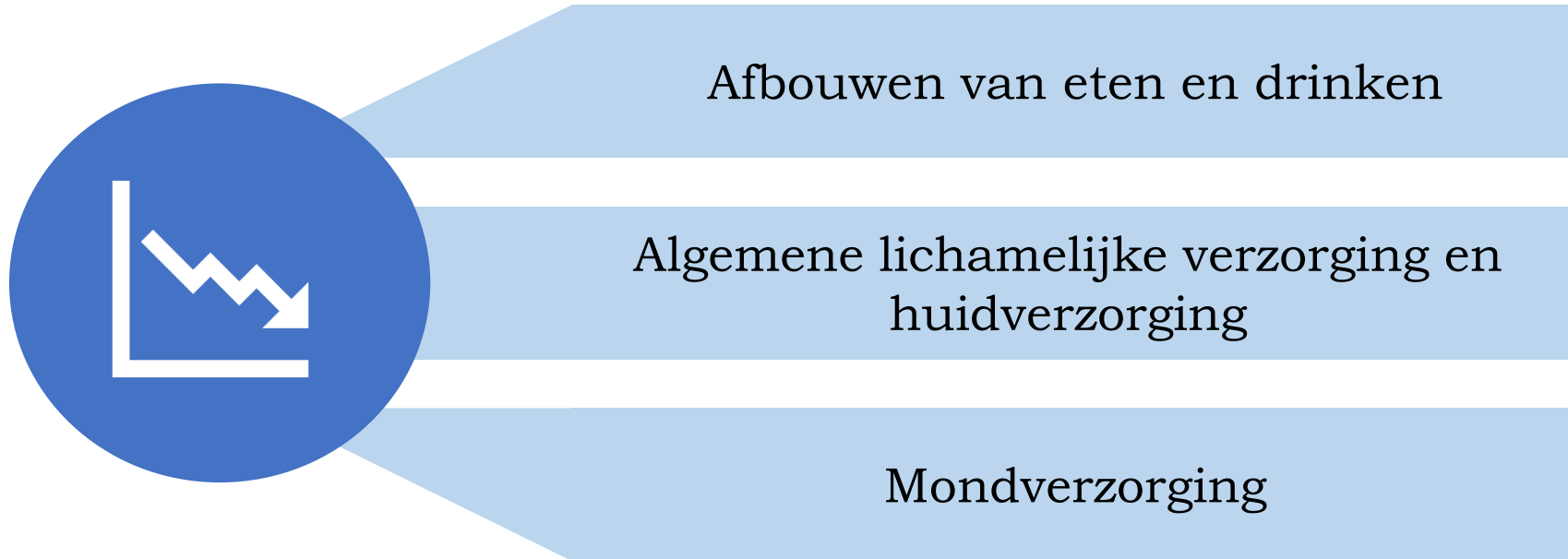
Traject

Vorbereidende fase

Uitvoerende fase

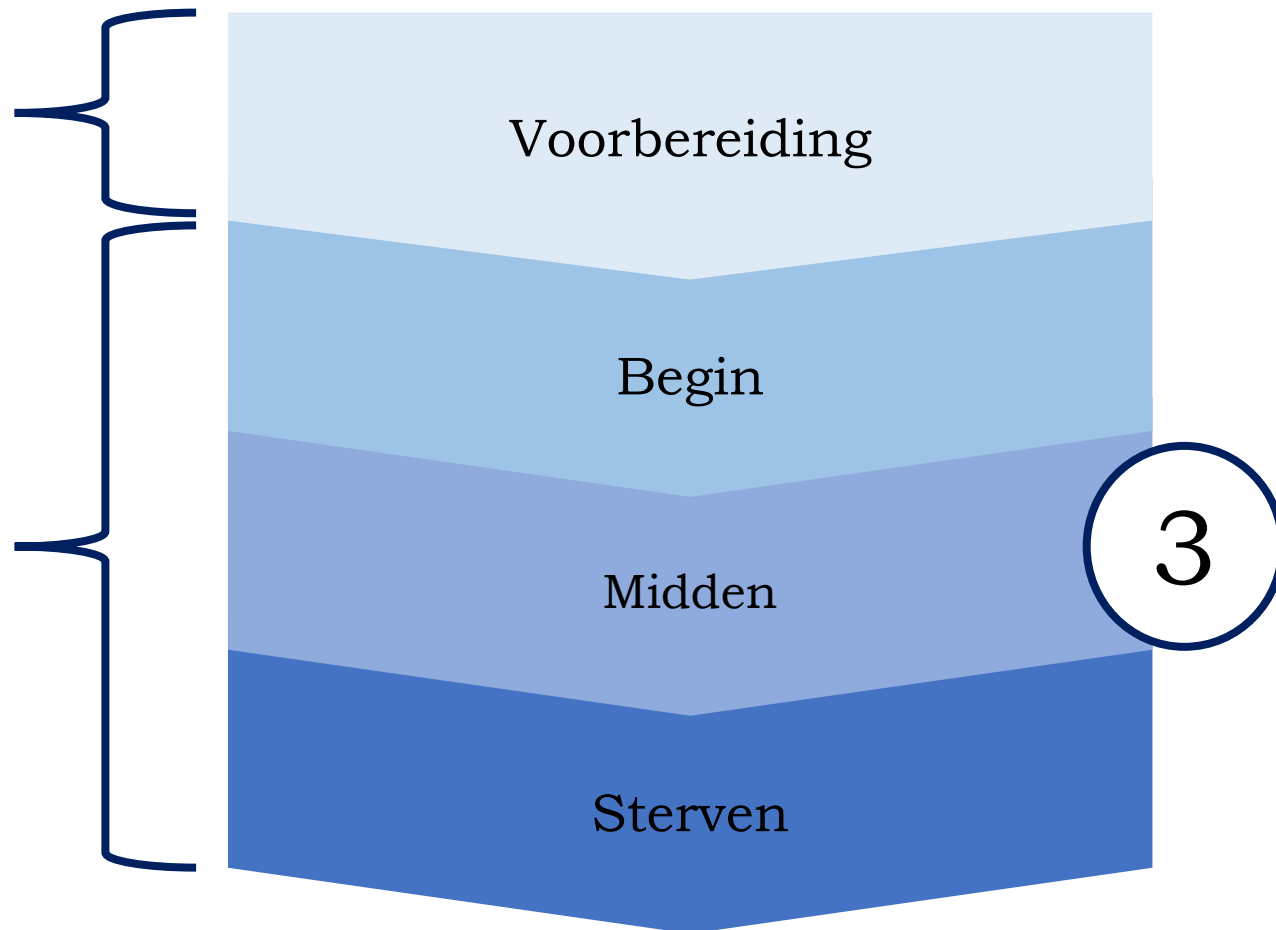
Uitvoerende fase: beginfase

Traject

Vorbereidende Fase

Uitvoerende Fase

Uitvoerende fase: midden

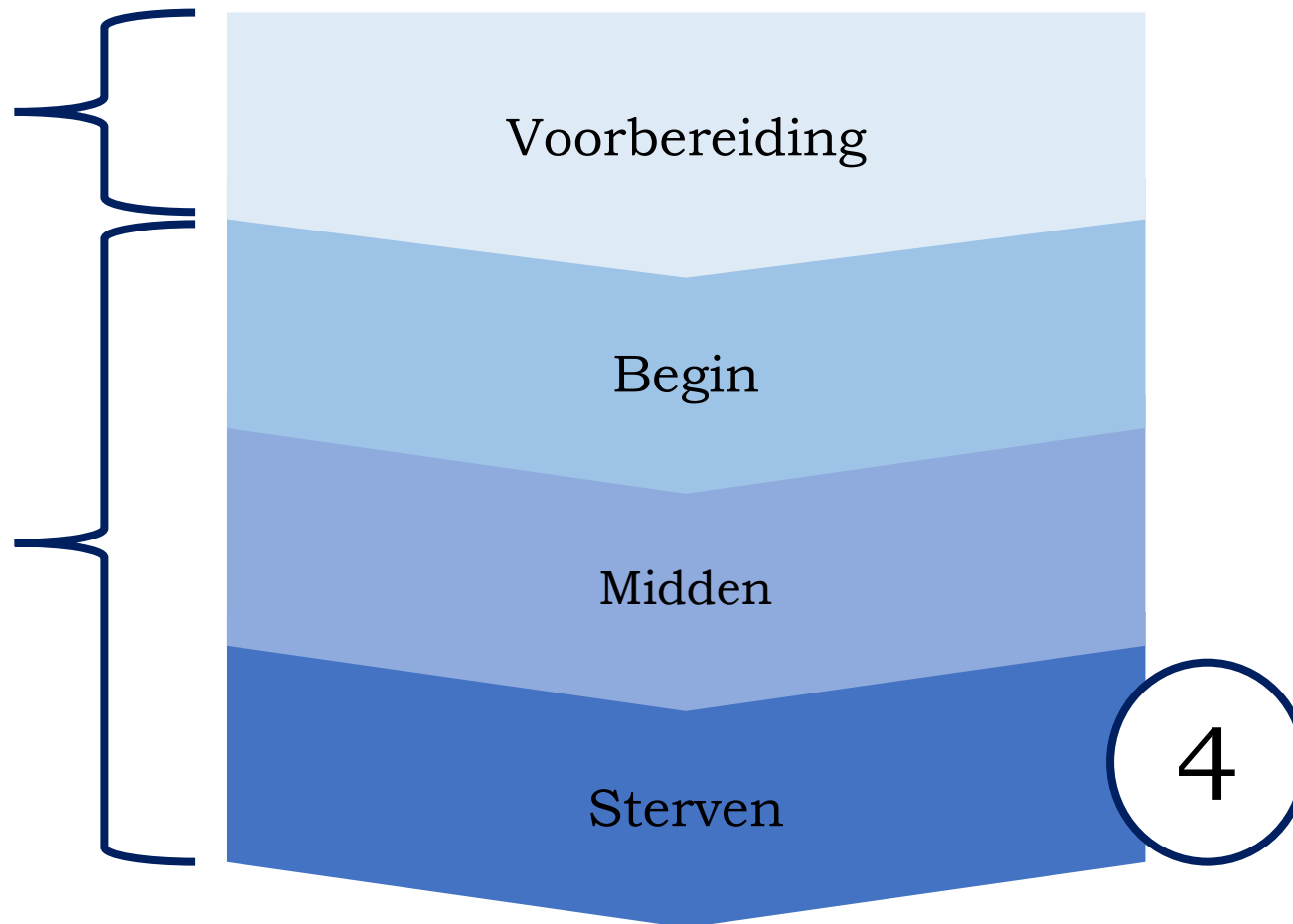
Problemen

- Dehydratie
- Mictie- en defecatie stoornissen
- Pijn
- Misselijkheid en braken
- Onrust, verwardheid en delier
- Noodzaak tot palliatieve sedatie
- Zorg voor de naasten en de verzorgenden

Traject

Vorbereidende fase

Uitvoerende fase

Uitvoerende fase: sterven

- In essentie niet anders dan overlijden tgv levensbedreigende ziekte
- Ga in gesprek met naasten om op einde voor te bereiden
- Mondverzorging door geven, nu extra belangrijk
- Kans op delier groter, valkuil onrust bij opioïden gebruik →terminaal delier
- Let op urineretentie

Natuurlijke dood →
op overlijdens
papieren

“Afzien van eten en
drinken” als
doodsoorzaak

Zijn er nog vragen?

PALLIATIEVE ZORG

**LEVEN DOE JE
OP JE EIGEN MANIER**

STERVEN OOK

Loesje

www.loesje.nl

Bronnen

- Handreiking Zorg voor mensen die bewust afzien van eten en drinken om het levenseinde te bespoedigen, 2014
- Chabot BE. Auto-euthanasie. Verborgene stervenswegen in gesprek met naasten. 2007
- Chabot BE, Braam S. Uitweg. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 2013.
- Heide A van der et al., Tweede evaluatie Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding. 2012-II.
- Chabot BE, Goedhart A. A survey of self-directed dying attended by proxies in the Dutch population, 2009,
- Ganzini J et al., Nurses experiences with hospice patients who refuse food and fluids to hasten death, 2003